Місячний Економічний Моніторинг України

№224, вересень 2023 року

Резюме

- За оцінкою ІЕД приріст реального ВВП в серпні залишився близьким до 8% дпр, але ВВП надалі був на понад 20% нижчим за рівень 2021 року.
- Завдяки сприятливій погоді зросла врожайність зернових, а темпи збирання врожаю були більші за минулорічні.
- Численні ремонти енергоблоків АЕС та ТЕС на фоні високого споживання призвели до аварійного імпорту електроенергії.
- Зупинка морських портів викликала накопичення вагонів на залізничних станціях Рені та Ізмаїл.
- Припинення Чорноморської зернової ініціативи знову збільшило частку ЄС в українському товарному експорті до 73%, незважаючи на чинні обмеження.
- Викликом для виконання плану доходів державного бюджету стає нижча за очікувану інфляція та сильніша гривня, ніж припускали при підготовці держбюджету.
- В серпні не було звичного гранту від США, але ЄС надав регулярний транш позики.
- У серпні споживча інфляція вперше за більш ніж два роки повернулась до однозначного рівня і склала 8,6% дпр передусім через рекордне падіння цін на овочі.
- Міжнародні резерви НБУ дещо скоротились, але залишились високими завдяки надходженню пільгової позики від ЄС.

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД готує публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

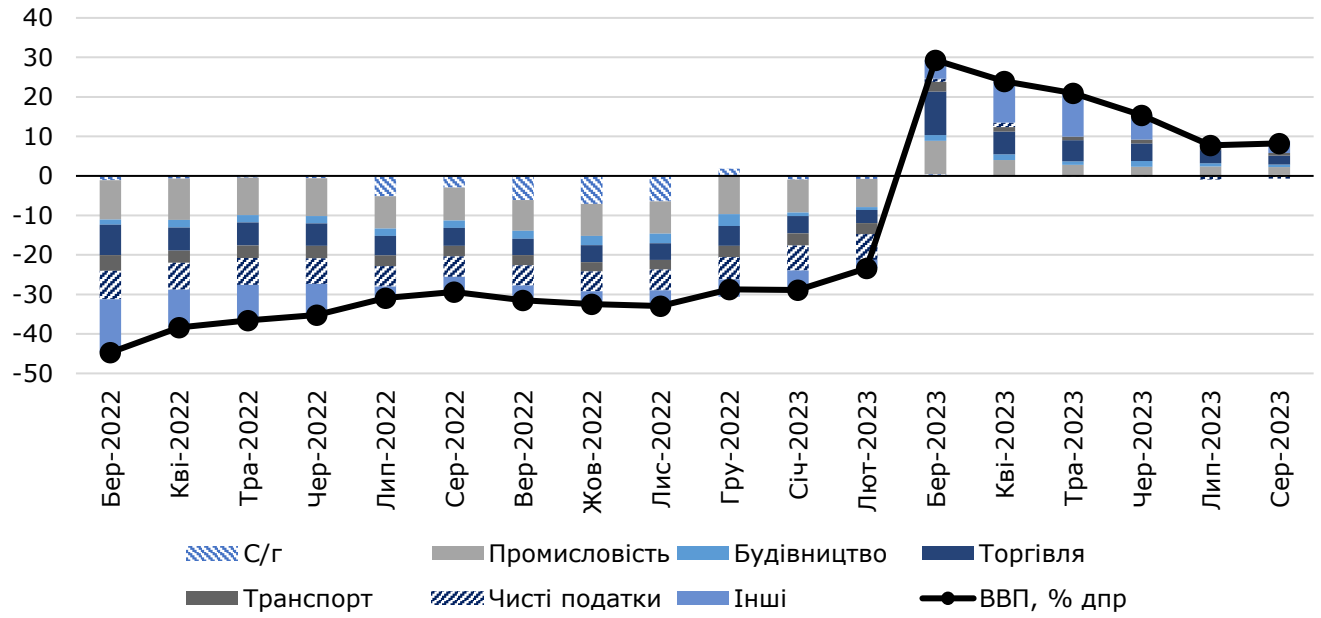
ВВП та реальний сектор: Обмежена робота портів стримує відновлення

У серпні росія продовжувала блокувати морські порти, а також обстрілювала дронами та ракетами дунайські порти Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ. Це гальмувало експорт, частково витісняло незернову продукцію з перевезень. Ймовірно, саме через це в серпні через порти та залізницю було перевезено більше аграрної продукції, передусім зернових, ніж у липні. Все ж за оцінкою ІЕД показники відновлення транспорту сповільнились. Водночас через активні ремонти на блоках АЕС та ТЕС за оцінкою дещо збільшилось падіння в енергетиці. Сектори переробної промисловості відновлювались по-різному, про що також свідчить опитування підприємств, яке щомісяця проводить ІЕД.

Водночас серпень позначився позитивними новинами про результати роботи сільського господарства. Значна частина збору врожаю ранніх зернових та олійних припала на серпень, а врожайність зросла. На основі даних Мінагрополітики темпи зростання врожаю зернових, зібраних у серпні, можна оцінити на рівні 37% дпр. За оцінкою ІЕД реальна ВДВ в галузі зросла на 11% дпр.

В результаті, за оцінкою ІЕД темпи зростання реального ВВП у серпні залишились близькими до 8% дпр (8,2% дпр порівняно з 7,7% дпр у липні). Однак ВВП залишився майже на 24% нижчим за показник 2021 року. Єдиний сектор, валова додана вартість в якому за оцінкою була вищою, ніж у 2021 році, є сектор державного управління та оборони, який на графіку входить до категорії «Інші».

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

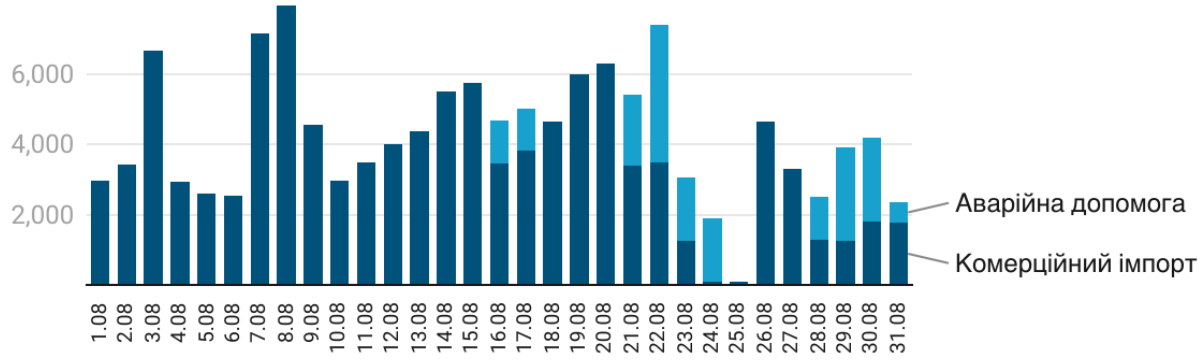
Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"

В цілому, темпи відновлення є дещо вищими, ніж ми очікували. За поточним прогнозом ІЕД, який було підготовлено за підтримки *Berlin Economics*, реальний ВВП зросте на 4,1% у 2023 році. На 2024 рік темпи відновлення очікуються на рівні 5,5% за припущення, що активні бойові дії припиняться в середині року, міжнародна фінансова допомога продовжиться і відновлять роботу морські порти.

Енергетика: власної електроенергії не вистачає

Електроенергія. Продовжуються ремонти на ТЕС та АЕС, як заплановані, так і аварійні. Скорочення виробництва електроенергії через російські атаки та ремонти і зростання споживання через спекотну погоду змусили Україну просити аварійну допомогу із суміжних країн – Румунії, Польщі та Молдови. Проте Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), висловила занепокоєння, що «Укренерго» не задіяло ТЕС для покриття дефіциту. ТЕС влітку виробили на 13%, або майже на 940 тис. МВт-год. менше, ніж було заплановано в Прогнозному балансі. За підрахунками Forbes, у серпні «Укренерго» витратило на аварійний імпорт 3,9 млн. євро.

Рисунок 2: Імпорт електроенергії в серпні, МВт*год

Джерело: ExPro Consulting

На кінець серпня завершено ремонти 70% підконтрольних Україні потужностей атомної генерації. Це шість блоків сумарною потужністю понад 5,4 тис. МВт. Згідно з даними за сім місяців 2023 року АЕС виробили 48% всієї електроенергії в країні, ТЕС 28% та ГЕС 14%, решта 10% вироблена ВДЕ.

У серпні імпорт електроенергії (комерційний та аварійна допомога) зріс на 57,6% - до 115,6 тис. МВт*год. Водночас експорт залишався мінімальним. Закінчення спеки на початку вересня дозволило Україні поновити експорт електроенергії у профіцитні години.

Заборгованість перед суб'єктами ВДЕ складає більше 32 млрд грн. За 2021 рік – 0,6 млрд грн, 2022 – 17,1 млрд, за цей рік – 14,3 млрд грн. Найвірогідніше, цю проблему вже будуть вирішувати після перемоги у війні. Водночас вже офіційно було зазначено, що Україна не буде повертатись до практики встановлення високого зеленого тарифу.

Газ. В газосховищах України накопичено близько 13 млрд кубометрів газу. З урахуванням ризиків обстрілів росіянами електрогенерації та ймовірності використання газу для виробництва електроенергії Кабмін поставив план накопичити у сховищах 14,7 млрд кубометрів. «Нафтогаз» вважає, що 13 млрд кубометрів достатньо для проходження опалювального сезону і поки подальшого імпорту газу не планує. Втім у «Нафтогазу» є кредитна лінія ЄБРР на 300 млн євро, яку за потреби планується використати для створення резервів для виробництва електроенергії.

«Укрнафта» змогла наблизити видобуток нафти та газу до рівня 2021 року. За 7 місяців 2023 року видобуток нафти з конденсатом склав 828 тис тонн, газу 628 млн кубометрів. У 2021 році відповідні цифри були 867 тис тонн та 639 млн кубометрів.

У серпні 2023 року до України надійшло майже 1,1 млрд куб. м газу з ЄС та Молдови, з яких 66% надійшло до зберігання в режимі "митний склад", а за послугою short-haul з метою закачування на "митний склад" – 34%. При цьому імпорт природнього газу практично припинився з червня. З початку року до України надійшло без розмитнення як імпорт понад 1,884 млрд куб. м природного газу з країн ЄС та Молдови. Липень-серпень 2023 року відзначились особливо високим попитом серед іноземних трейдерів на послуги українських ГТС і ПСГ для сезонного зберігання газу.

Транспорт: Зросли черги з вагонів на молдовському та румунському кордонах

Морський транспорт. В серпні торгівлі через морські порти не було, хоча Україні вдалося вивести з портів чотири судна, які були заблоковані з початку повномасштабного вторгнення росії. Через річкові порти Україна в серпні експортувала 2,4 млн т вантажів, що на 14% більше, ніж в липні.

З кінця серпня літаки військово-повітряних сил Великої Британії стали патрулювати Чорне море, щоб стримати росіян від нанесення ударів по цивільних суднах, що перевозять зерно з України.

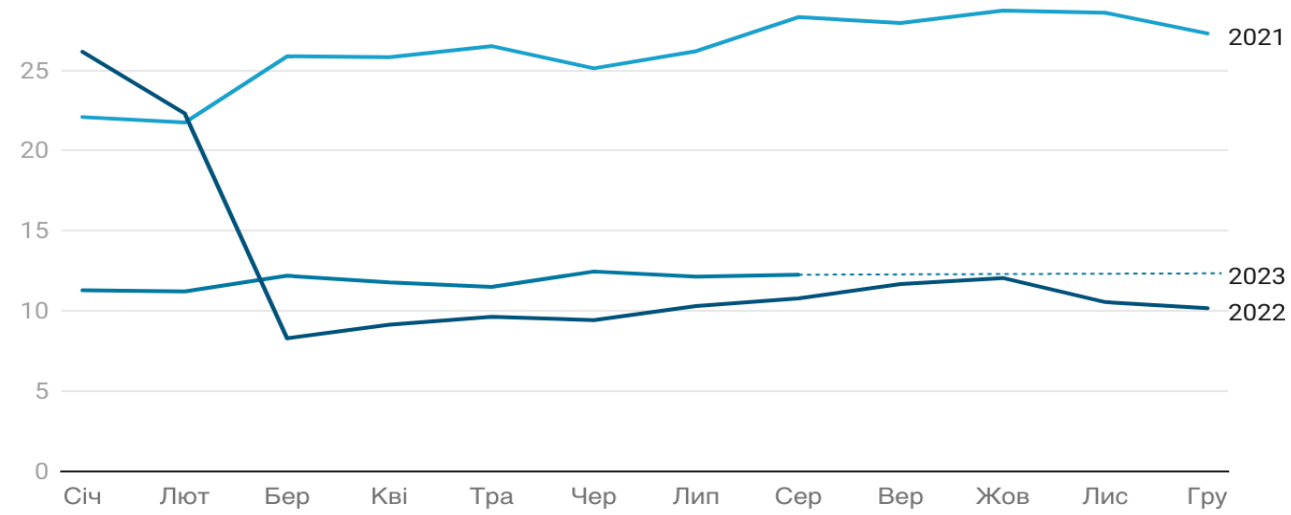
Залізничний транспорт. В серпні залізницею було перевезено 12,3 млн т вантажів. Це на 14% більше, ніж в серпні 2022 року, та відповідає показнику липня 2023 року. Лідерами за обсягами перевезень у серпні були будівельні матеріали (3,2 млн тонн), кам'яне вугілля (2,3 млн тонн), залізна та марганцева руда (2 млн тонн), зернові вантажі (1,7 млн тонн).

Перевезення вантажів на експорт (включно з перевезенням до портів) зменшилися до 3,3 млн т. Зокрема, перевезення зернових в серпні скоротились на 45% дпм (до 875,8 тис. тонн).

Черги вантажних вагонів на західних прикордонних переходах за підсумками серпня 2023 року зросли до 10 309 вагонів, що на 17% більше, ніж в червні. Левова частка зростання черги – це вагони з зерном. Найбільше скупчилося вагонів з зерном на двох переходах – Вадул-Сірет — Дорнешти (Румунія) — 699 вагонів, Серпневе-1 — Басарабяска (Молдова) — 446 вагонів. Це прикордонні переходи, якими зерно везуть до молдовських та румунських портів.

Критична ситуація із накопиченням вагонів склалась на станції Рені. Там вже стоять 878 вагонів (станом на 5 вересня), 358 з них чекають відправлення до румунського порту Галац через територію Молдови. Повільна передача вагонів через кордон сповільнює залізничний рух і створює загрозу зупинки станції Рені. Загалом на стик Серпневе-1—Басарабяска прямує 758 вагонів, із них 600 для порту Галац. Також складна ситуація залишається на станції Ізмаїл, куди «Укрзалізниця» обмежила перевезення всіх вантажів.

Рисунок 3: Перевезення вантажів залізницею, млн т

Джерело: «Укрзалізниця»

Автомобільний транспорт. З 1 вересня почав діяти спрощений режим вантажних перевезень з Норвегією – відміняються дозволи на перевезення. Проте цей режим розповсюджуватиметься на вантажівки стандарту Євро-5 та вище. Щоб скористатися спрощенням, у перевізника має бути сертифікат, що підтверджує клас екологічності вантажівки. Режим стосується як двосторонніх, так і транзитних перевезень. Для транспортних засобів нижчого класу екологічності залишаються дозволи.

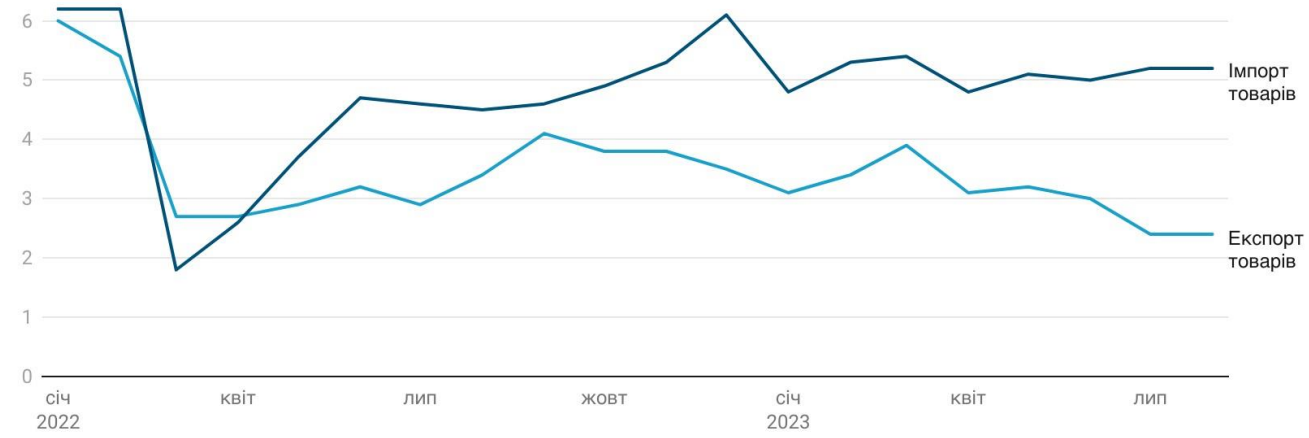
Норвегія стала 35-ю країною, з якою Україна підписала так званий «транспортний безвіз» - бездозвільний проїзд вантажівок. Лібералізація вантажних перевезень діятиме щонайменше до 30 червня 2024 року.

Міжнародна торгівля: Частка ЄС знову почала зростати на тлі припинення «зернової угоди»

У серпні український товарний експорт склав 2,7 млрд дол. США, збільшившись на 0,3 млрд дол. порівняно з липнем, коли формально припинила діяти Чорноморська зернова ініціатива («зернова угода»). Відновлення показників експорту відбулося завдяки активізації торгівлі продовольчими товарами, тоді як експорт непродовольчих товарів зберігся на рівні 1,1 млрд дол. Водночас серпневий експорт все ще був помітно нижчим за середньомісячний показник останніх дванадцяти місяців (3,3 млрд дол.), не кажучи вже про показники до повномасштабної військової агресії рф. В цілому, за перші вісім місяців 2023 року експорт товарів України становив 24,5 млрд дол., що на 15% менше, аніж у січні-серпні 2022 року.

Натомість динаміка імпорту залишається сталою. У серпні Україна імпортувала товарів на 5,5 млрд дол., тоді як в цілому за вісім місяців року імпорт склав 41,1 млрд дол. США (+19% дпр). Дефіцит торгівлі товарами сягнув 16,6 млрд дол.

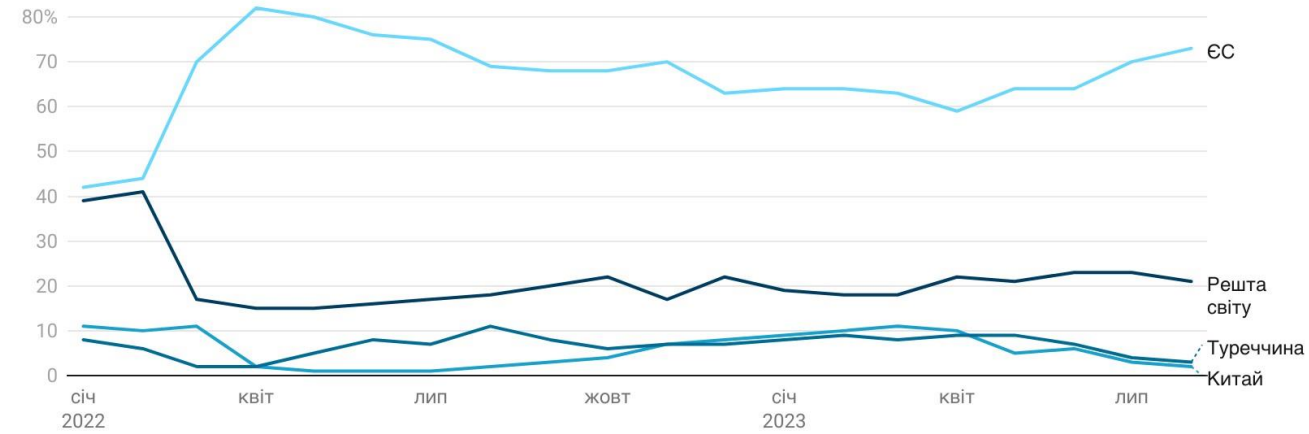
Рисунок 4: Зовнішня торгівля України товарами, млрд дол. США

Джерела: UN ComTrade, ДМСУ

На тлі припинення дії «зернової угоди» знову почала мінятись географія українського товарного експорту. Після початку повномасштабної російської агресії роль ЄС стрімко зросла внаслідок зміни логістичних маршрутів, додаткових торговельних преференцій та міграції. Максимум був досягнутий у квітні 2022 року, коли частка ЄС сягнула 82%, після чого почався процес поступового вирівнювання експортних потоків й частка ЄС знизилась до 59% у квітні 2023. Однак сповільнення, а з липня повне припинення дії «зернової угоди» змінили цю динаміку. У серпні частка ЄС сягнула 73%, фактично повернувшись до рівня початку літа 2022, тоді як різко скоротився експорт в Туреччину, Китай та інші країни, поставка товарів в які вимагає морської логістики. Водночас треба відзначити, що вартість експорту в ЄС залишається нижчою за минулорічні показники через чинні обмеження імпорту українських сільськогосподарських товарів п'ятьма сусідніми країнами. У серпні 2023 Україна експортувала в ЄС товарів на 2,0 млрд дол. порівняно з 2,2 млрд дол. у середньому за останні дванадцять місяців.

Рисунок 5: Географія товарного експорту України, % від загального

Джерело: ДМСУ

Державний бюджет: Міжнародна допомога важлива для фінансування зобов'язань

Бюджет-2023. У серпні за оперативними даними ДКСУ, план надходжень від податків, що адмініструє Державна податкову служба (ДПС) виконано на 100,3%, тоді як надходження від податків та платежів, що адмініструє Державна митна служба – на 95,3% дпр. Відмінність між плановими та фактичними доходами передусім пояснюється різницею ситуації з припущеннями, що закладали в бюджеті. Так, активна війна триває далі, тоді як припускали її завершення в середині 2023 року. При цьому, гривня залишається сильнішою за закладений прогноз, що перекриває ефект від зростання доларового імпорту і призводить до нижчих доходів від імпортних платежів (ПДВ, акцизу, митних зборів), а менша інфляція зокрема

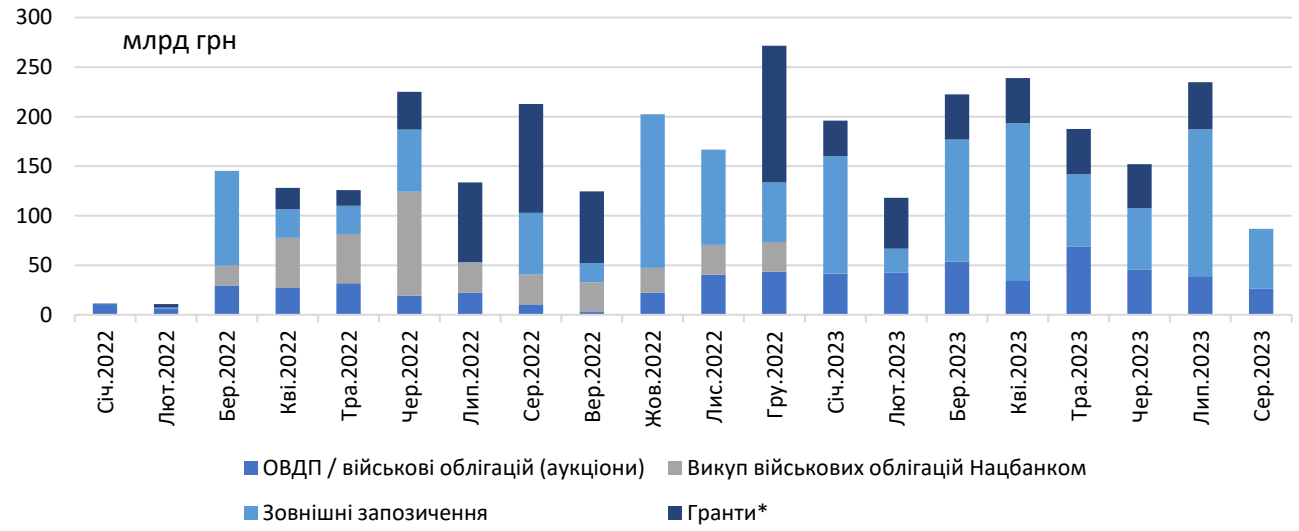
призводить до нижчих за можливі доходи від внутрішнього ПДВ. Водночас, ймовірно, відшкодування ПДВ є меншим за очікуване через сповільнення експорту.

В цілому, в серпні до загального фонду державного бюджету надійшло 124,7 млрд грн порівняно з 137 млрд грн в липні. Важливо, що в серпні до бюджету не надійшли гранти від міжнародних партнерів (передусім від США), які в липні становили 47,6 млрд грн – але США надали грант в перші дні вересня. Однак на серпень припадає квартальний пік надходжень від податку на прибуток підприємств (ПнПП), доходи від якого становили 30,9 млрд грн – найбільша місячна сума з початку повномасштабної війни. Валові доходи від внутрішнього ПДВ становили 29,0 млрд грн, що на 12,2% більше, ніж в серпні 2022 року. Доходи від імпортного ПДВ зросли на 29,7% дпр до 34 млрд грн завдяки девальвації гривні та відновленню імпорту. Через вищі виплати військовим (зокрема через збільшення кількості військових) та певне відновлення ринку праці зросли доходи від ПДФО на 14,6% дпр. Водночас в серпні до бюджету не надійшли гранти від міжнародних партнерів, які в липні становили 47,6 млрд грн.

Дефіцит державного бюджету в серпні було профінансовано передусім за зовнішніх запозичень. В серпні від ЄС надійшов регулярний транш у розмірі 1,5 млрд євро в межах макрофінансової допомоги. Також Міністерство фінансів залучило на внутрішньому ринку 26,5 млрд грн, що водночас здебільшого покрило погашення та обслуговування внутрішнього боргу. Протягом місяця Мінфін зміг дещо знизити доходність ОВДП внаслідок зменшення облікової ставки Нацбанком. При цьому, розпочали випуск ще одного випуску ОВДП, який НБУ додав до переліку бенчмарк-ОВДП, які комерційні банки можуть зараховувати до своїх резервів.

В цілому, за оперативними даними касові видатки державного бюджету за січень-серпень становили 2 377 млрд грн або 93% від розпису. Як і раніше понад 50% видатків припадає на статті оборони та безпеки. Дефіцит за вісім місяців сягнув 715 млрд грн.

Рисунок 6: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет

*Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».*
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

Бюджет-2024: До 15го вересня уряд має подати до парламенту закон про Державний бюджет на 2024 рік. З наявної інформації випливає, що мінімальну заробітну плату підвищать з 6700 грн до 7100 грн з січня та до 8000 грн з липня 2024 року. При цьому, уряд не буде подавати так званий «ресурсний» проєкт закону про податкові зміни. Оборона та безпека залишаться основним пріоритетом видатків бюджету. Разом з тим, залишається висока невизначеність щодо фінансування бюджету. За озвученою в серпні Міністром фінансів Сергієм Марченком оцінкою потреба у міжнародному фінансуванні становить 42 млрд дол. США у 2024 році. Сьогодні таких сум не передбачено у вже взятих міжнародними партнерами зобов'язаннях. Єврокомісія ініціювала надання ЄС 50 млрд євро протягом чотирьох років, з яких лише 78% (за правками Європарламенту, ймовірно, 75%) буде спрямовано в бюджет. Водночас бюджетні закони США на новий бюджетний рік (жовтень 2023-вересень 2024 р.) і відповідно фінансування для України наразі далекі від прийняття. Також у 2024 році Україну чекають складні переговори з приводу врегулювання зовнішнього державного боргу, який раніше був

заморожений до вересня 2024 року. Це може бути як подальше замороження виплат, так і (що більш ймовірно) реструктуризація боргу.

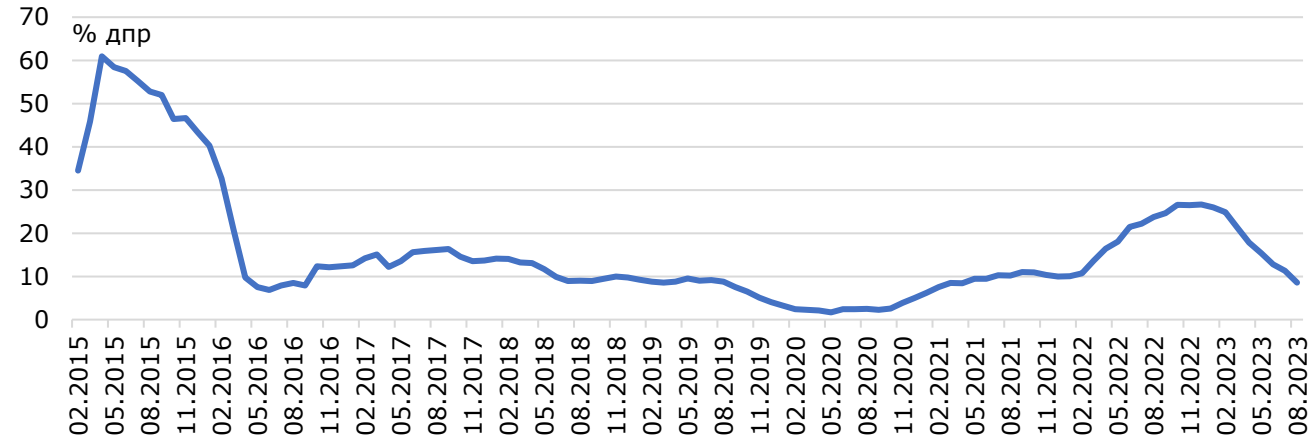
Інфляція: Рекордне зниження ІСЦ через обвал цін на овочі

У серпні споживча інфляція вперше за більш ніж два роки повернулась до однозначного рівня і склала 8,6% дпр. Тут зіграли свою роль звичайні фактори за останні місяці: досі помірний споживчий попит, незважаючи на його поступове відновлення, мільярди доларів, які НБУ витрачає на утримання фіксованого курсу гривні, а також сприятливі світові ціни на основні товари у міжнародній торгівлі України.

Однак процес також прискорило незвичайно велике падіння цін на овочі у серпні на 37,6% дпм (до липня). В результаті ціни на овочі в середньому подешевшали більш як на чверть порівняно із серпнем 2022 року. Хоча зниження цін на овочі влітку – це звичайне явище, обвал цін на овочі за місяць досі не відбувалось. Більш звичним було падіння цін на 15-25%. Обвал цін, ймовірно, відбувся через гарний урожай овочів та високі ціни на овочі, які сформувались після перебоїв постачання влітку 2022 року. Досі обмежені потужності по зберіганню овочів не дають можливості виробникам овочів регулювати постачання товару у разі високого урожаю.

В результаті у серпні було зафіксовано рекордне місячне падіння споживчих цін з 2002 року на рівні 1,4% дпм після зниження цін на 0,6% дпм у липні. Спад цін міг бути ще вищим, але через відновлення довоєнної ставки акцизу та ПДВ на паливо з 1 липня ціни на нього у серпні зросли на більш як 15% порівняно з червнем. За вирахуванням зміни цін на паливо та овочі споживчі ціни були в середньому близькими до липневого рівня: сезонне зниження цін на одяг, взуття, фрукти, вироби з молока компенсувало зростання цін на інші товари, зокрема, на м'ясо та м'ясопродукти.

Рисунок 7: Інфляція споживчих цін

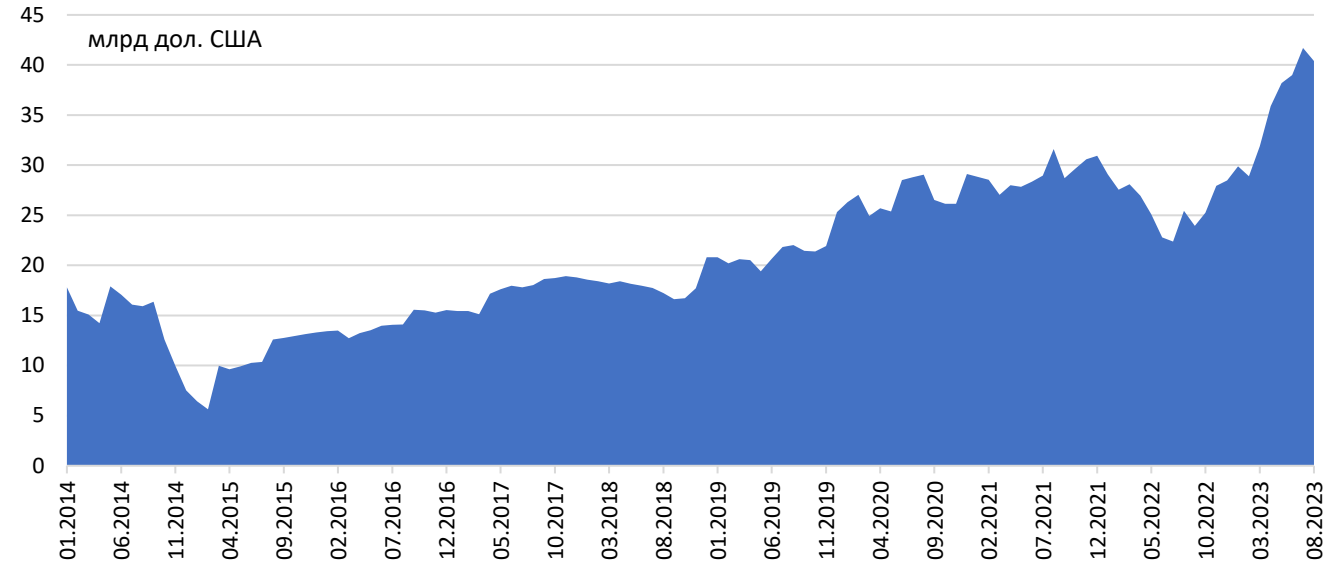
Джерело: Держстат

Монетарна політика: Міжнародні резерви НБУ знизились вдруге за останні 12 місяців

НБУ в серпні дещо зменшив міжнародні резерви до 40,4 млрд дол. США. Втім резерви залишились на історично високому рівні і можуть профінансувати понад 5 місяців імпорту. У серпні Україна отримала лише щомісячні надходження від ЄС на суму 1,5 млрд євро (1,63 млрд дол.). Із врахуванням виплат кредиторам чисті валютні надходження від донорів становили 1,02 млрд дол. Цього було недостатньо, щоб покрити більші порівняно із попередніми місяцями витрати НБУ на утримання фіксованого курсу на рівні 2,45 млрд дол.

На фоні більшого розриву між офіційним курсом долара і вартістю готівкових доларів, нещодавно заявленої стратегії Нацбанку з поступового пом'якшення валютного регулювання в кінці серпня НБУ розширив можливості до купівлі безготівкової валюти фізособами. Ці зміни поки не змусили НБУ до збільшення інтервенцій на валютному ринку.

Рисунок 8: Міжнародні резерви, млрд дол. США

Джерело: НБУ

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.